Arbetsmarknadsutskottets betänkande 1985/86:5

om arbetstid och ledighet

AU
1985/86:5

Sammanfattning

I betänkandet behandlas olika frågor om arbetstid, semester och annan ledighet med anledning av 16 motioner från den allmänna motionstiden under det förra riksmötet.

Arbetstid

Utvecklingen på arbetstidsområdet följs sedan år 1974 av delegationen för arbetstidsfrågor, DELFA, som år 1983 fick nya direktiv. Moderata samlingspartiet och vänsterpartiet kommunisterna föreslår från skilda utgångspunkter ändrade riktlinjer för DELFA:s arbete.

Tre av motionerna gäller arbetstidsuttaget för vissa yrkeskategorier, nämligen läkare och polismän. Två av motionerna förordar regionalt avgränsade försök med arbetsdelning, i Malmöhus resp. Västernorrlands län. En motion slutligen förordar utredning om möjlighet till långledighet i form av utvecklingsår för löntagare.

Samtliga motionsyrkanden avstyrks av utskottet.

Semester

Från moderata samlingspartiets sida begärs i kommittémotionen en översyn av semesterlagen i syfte att förenkla regelsystemet. I två motioner av företrädare för vänsterpartiet kommunisterna föreslås dels en utredning om inrättande av en allmän semesterlönefond, dels ändring av lagens regler om sparad semester. Inte heller dessa yrkanden bifalls av utskottet, som bl. a. hänvisar till att regeringen tidigare i höst beslutat tillsätta en kommitté för översyn av semestervillkoren.

Annan ledighet

I tre motioner, varav en är den redan nämnda kommittémotionen från moderata samlingspartiet och en är en kommittémotion från centerpartiet, begärs en översyn av ledighetslagstiftningen i syfte att bättre anpassa denna till särskilt de mindre företagens situation. De lagar som särskilt nämns i sammanhanget är studieledighetslagen och förtroendemannalagen.

Beträffande föräldraledighetslagen föreslås i en partimotion från center-

partiet en förlängd rätt till ledighet på heltid för småbarnsföräldrar. En annan motion (s) gäller förläggningen av den sextimmarsdag som samma lag ger småbarnsföräldrar rätt till.

Utskottet föreslår att även dessa motioner lämnas utan bifall.

Till detta betänkande har fogats tio reservationer, varav en är gemensam för m, fp, c. Fyra har avgetts av m, fyra av vpk och en av c.

Motionerna

1984/85:330 av Arne Fransson m. fl. (c), vari yrkas

6. att riksdagen hos regeringen begär en samlad översyn av ledighetslagstiftningen i enlighet med det anförda.

Motionen behandlas i övriga delar i AU 1985/86:1 och 6.

1984/85:545 av Lars-Ove Hagberg m. fl. (vpk), vari yrkas

1. att riksdagen hos regeringen hemställer om förslag om förkortning av arbetstiden till sex timmar fr. o. m. den 1 juli 1986 för skiftarbetare och grupper med tunga och hälsofarliga yrken,

2. att riksdagen hos regeringen hemställer att en utredning tillsätts i syfte att framlägga förslag om begränsning av skiftarbetet och arbete på obekväm arbetstid i enlighet med vad i motionen anförs.

1984/85:547 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari yrkas

1. att riksdagen uttalar att en förkortning av arbetsdagen till sex timmar bör genomföras före utgången av 1980-talet och att flexibla och konjunkturanpassade arbetstider inte bör användas på arbetsmarknaden,

2. att riksdagen hos regeringen som ett första steg i en förkortning av arbetstiden till sex timmars arbetsdag hemställer om förslag om minskning av arbetsdagen till sju timmar fr. o. m. den 1 juli 1986,

3. att riksdagen hos regeringen hemställer om förslag om förkortning av arbetsdagen till sex timmar fr. o. m. 1 juli 1986 för skiftarbetare och grupper med tunga och hälsofarliga yrken,

4. att riksdagen hos regeringen hemställer om förslag till begränsning av övertid enligt vad i motionen anförs,

5. att riksdagen hos regeringen hemställer om nya direktiv för DELFA om att utarbeta en plan för en generell arbetstidsförkortning till sex timmars arbetsdag, enligt vad i motionen anförs.

1984/85:775 av Lars-Ove Hagberg m. fl. (vpk), vari yrkas att riksdagen hos regeringen hemställer om tillsättandet av en utredning som syftar till att en allmän semesterlönefond inrättas enligt vad i motionen anförs.

1984/85:905 av Lars-Ove Hagberg (vpk) och Jörn Svensson (vpk), vari yrkas att riksdagen beslutar att sparad semesterledighet skall kunna tas ut även under juni—augusti och antar följande förslag till ändring i semesterlagen (1977:480) att gälla från den 1 juli 1985:

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
21 §	
Önskar arbetare samtidigt få ut minst fem sparade semesterdagar, skall dessa och hela semesterledigheten för semesteråret utgå i en följd, om ej annat har avtalats.	Önskar arbetare samtidigt få ut minst fem sparade semesterdagar, skall dessa och hela semesterledigheten för semesteråret utgå i en följd, om ej annat har avtalats. *Arbetstagare har även rätt att i anslutning till huvudsemestern taga i anspråk sparade semesterdagar under juni—augusti.*

1984/85:1108 av Göran Ericsson (m), vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär skyndsam utredning och förslag till undantagsbestämmelser från arbetstidslagen (1982:673) i enlighet med vad som i motionen anförts.

1984/85:1112 av Sven Henricsson (vpk), vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om Västernorrlands län som *försökslän* för sextimmarsdagen.

1984/85:1142 av Thorbjörn Fälldin m. fl. (c), vari yrkas att riksdagen beslutar att hos regeringen begära förslag så att den lagstadgade rätten till tjänstledighet för vård av små barn förlängs till tre år.

Beträffande motiveringen hänvisas till motion 1984/85:1138.

1984/85:1157 av Karin Ahrland (fp) och Hans Petersson i Röstånga (fp), vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen uttalas om ett pilotprojekt i Malmöhus län med frivillig arbetsdelning.

Yrkande 2 i motionen har behandlats i AU 1984/85:11.

1984/85:1466 av Sigvard Persson m. fl. (c, m, fp), vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående behovet av en översyn av ledighetslagarna.

1984/85:2122 av Erkki Tammenoksa (s), vari yrkas att riksdagen hos regeringen anhåller om en utredning av frågan om ett utvecklingsår för anställda.

1984/85:2279 av Ingemar Eliasson (fp), vari yrkas att riksdagen uttalar att generösa dispenser bör ges från gällande arbetstidsbestämmelser till läkare och annan sjukvårdspersonal, som önskar arbeta övertid på sin ordinarie arbetsplats för att avveckla patientköer.

Beträffande motiveringen hänvisas till motion 1984/85:2277.

1984/85:2644 av Görel Bohlin (m), vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär utredning om lämpliga åtgärder för att reglera läkararbetstiden på ett med hänsyn till uppgiften rimligt sätt.

1984/85:2645 av Stig Gustafsson m. fl. (s), vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till ändring av 8 § lagen om rätt till ledighet för vård av barn så att det av lagtexten framgår att ledigheten är sammanhängande och inte kan uppdelas mot arbetstagarens vilja.

1984/85:2687 av Birgitta Rydle (m) och Ann-Cathrine Haglund (m), vari yrkas att riksdagen hos regeringen anhåller om förslag till förenkling av arbetstidslagarna i syfte att åstadkomma större frihet att sluta individuella avtal om arbetstidens längd och förläggning.

1984/85:2715 av Alf Wennerfors m. fl. (m), vari yrkas

19. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående arbetstidslagstiftningen,

20. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående översyn av de s. k. ledighetslagarna,

21. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående översyn av semesterlagen (1977:480).

Motionen behandlas i övriga delar i AU 1985/86:1 och 3.

Utskottet

I det följande behandlar utskottet olika frågor om arbetstid, semester och annan ledighet med anledning av motioner från allmänna motionstiden vid det förra riksmötet. Till skillnad från tidigare år har det synts lämpligt att sammanhållet behandla dessa frågor i ett gemensamt betänkande. För överskådlighetens skull har dock gjorts en uppdelning i avsnitt som motsvarar den traditionella indelningen av ämnesområdet.

Frågor om arbetstid och semester bereddes t. o. m. 1982/83 års riksmöte av socialutskottet.

Arbetstid

Veckoarbetstiden för heltidsarbetande är normalt 40 timmar sedan den 1 januari 1973. Nuvarande arbetstidslag tillkom senare, nämligen år 1982, och blev gällande från den 1 januari 1983.

Utvecklingen på arbetstidsområdet följs sedan år 1974 kontinuerligt av delegationen för arbetstidsfrågor (DELFA). Nya direktiv utfärdades år 1983 för delegationen som samtidigt tillfördes parlamentarisk representation. Huvuduppgiften är enligt de nya direktiven att "ur ett brett perspektiv ta fram underlag för att stimulera till debatt och ökade kunskaper om arbetstidernas roll vad gäller sysselsättning, samhälls- och arbetsmiljö, jämställdhet, fördelningsfrågor m. m.".

I förra årets betänkande om arbetstid och ledighet, AU 1984/85:2, lämnades på s. 3—11 uppgifter om innehållet i lagstiftning och vissa kollektivavtal på detta område, om arbetstidens utveckling i Sverige och utomlands samt om DELFA:s verksamhet.

Inriktningen av DELFA:s arbete tas upp från skilda utgångspunkter i två av motionerna. Enligt motion 1984/85:2715 av Alf Wennerfors m. fl. (m) bör inriktningen vara att arbetstidslagstiftningen skall begränsas och att flexiblare arbetstider skall främjas. Betydelsen av generella lagstadgade arbetstidsförkortningar i hittillsvarande former ifrågasätts. Vänsterpartiet kommunisterna förordar i motion 1984/85:547 däremot att DELFA:s arbete skall inriktas på planeringen för en generell arbetstidsförkortning till sex timmars arbetsdag.

Vad först gäller inriktningen av DELFA:s utredningsverksamhet enligt motion 1984/85:2715 (m) så hänvisas i denna till den ökade decentraliseringen av boende och arbetsplatser samt till minskningen av antalet arbetsplatser inom den direkta varuproduktionen och till ökningen inom tjänste-

och servicesektorn. Detta sägs göra det möjligt att ta betydligt större hänsyn till individuella önskemål, samtidigt som produktionen av såväl varor som tjänster förutsätter flexibilitet och variationsmöjligheter. Det är därför nödvändigt att regelsystemen på arbetsmarknaden görs så flexibla som möjligt. Arbetstidslagen liksom semester- och ledighetslagarna innebär emellertid en långtgående låsning och en begränsning av de möjligheter som måste finnas att anpassa arbetstiderna till individuella önskemål och de krav som ny teknik ställer.

Det framhålls vidare i motionen att ett nytt mönster börjat utveckla sig på arbetsmarknaden genom att många väljer att arbeta deltid för att kunna kombinera yrkesarbete med vårdansvar. Motionärerna räknar med att det i framtiden kommer att finnas ett avsevärt behov av en individuell planering över livscykeln med hänsyn till familjeförhållanden, frivilligt arbete, studier etc. Inom produktionen kommer att finnas ett ökat behov av ett varierat arbetstidsuttag för att utnyttja högteknologisk och kapitalkrävande utrustning. Önskemålen kommer sålunda att variera starkt mellan olika individer och arbetsplatser. Därför är det inte lika naturligt som tidigare att arbetstidsförkortningar i generella och lagstadgade former ger arbetstagarna det största utbytet, utan regleringen av villkoren bör läggas så nära den enskilde och arbetsplatsen som möjligt. Därjämte avvisar motionärerna arbetstidsförkortning som ett medel att minska arbetslösheten.

Mot den angivna bakgrunden föreslås i motionen, att utredningsarbetet om arbetstidsfrågorna inom DELFA inriktas på att begränsa lagstiftningen på arbetstidsområdet till vad som är absolut nödvändigt med hänsyn till hälso- och skyddsaspekter liksom till de oavvisliga rättigheter till semester och ledighet som arbetstagaren bör ha. I stället bör arbetstagare och arbetsgivare ges vida ramar att träffa avtal individuellt och kollektivt.

En i sak liknande uppfattning uttrycks i motion 1984/85:2687 av Birgitta Rydle (m) och Ann-Cathrine Haglund (m). Även i denna motion påkallas en förenkling av arbetstidslagarna i syfte att åstadkomma större frihet att sluta individuella avtal om arbetstidens längd och förläggning.

De direktiv som gäller för DELFA innebär att delegationens arbete skall vara brett upplagt och stimulera till debatt i arbetstidsfrågorna. Främst genom sin skriftserie har delegationen över åren lämnat värdefulla bidrag till belysning av dessa frågor. Flexibla arbetstider i den bemärkelse som avses i de båda föreliggande motionerna har behandlats i tre av de publikationer som har givits ut i år, och olika synpunkter på för- och nackdelar har därvid kommit fram. Allmänt sett delar utskottet uppfattningen att man bör vara öppen för diskussioner om nya former för arbetstider, som å ena sidan tillgodoser individuella önskemål hos de enskilda arbetstagarna och å andra sidan gör det möjligt att effektivare än i dag utnyttja maskiner och annan utrustning, samtidigt som konsumentintressena beaktas när det gäller öppettider hos företag och offentliga inrättningar.

Motionärerna går emellertid längre än så. Deras krav på en nyinriktning av DELFA:s arbete grundas på uppfattningen att lagstiftningen om arbetstider och ledighet står i vägen för den önskade flexibiliteten och att den därför bör inskränkas. Vad särskilt gäller arbetstidslagen, som behandlas i detta avsnitt, bör erinras om att denna lag i sin helhet är dispositiv. Genom

centralt slutna kollektivavtal kan undantag göras antingen från hela lagen eller delar av den. Bestämmelser om arbetstider finns i de flesta kollektivavtal, och i vissa fall har lagen helt ersatts med avtalsreglering. Arbetsmarknadens parter kan alltså själva bestämma om arbetstiden, om deltidsarbete skall anordnas och annat som påverkar arbetstiden. Avtalsvägen kan vidare viss verksamhet eller delar av verksamhet undantas från lagen. Det är vidare möjligt att undanta vissa arbetstagare eller kategorier av arbetstagare. Därjämte är det möjligt att på det lokala planet träffa tillfälliga uppgörelser, något som ytterligare ökar flexibiliteten. I DELFA:s senaste rapport, (nr 13), som utkom i oktober, finns konkreta exempel på flexibla arbetstidslösningar som har genomförts vid svenska industriföretag. Det sagda visar att arbetstidslagstiftningen inte medför sådana låsningar som motionärerna gör gällande. Inte heller av andra skäl anser utskottet att det är motiverat med de långtgående begränsningar av lagstiftningen som motionärerna syftar till. Därav följer att utskottet inte vill ansluta sig till att DELFA:s utredningsverksamhet skall få den i motionen begärda inriktningen. Med hänvisning därutöver till att semester- och ledighetslagstiftning behandlas i det följande avstyrker utskottet följaktligen motion 1984/85:2715 i den nu aktuella delen liksom motion 1984/85:2687 med dess i sak likartade syfte.

Tankarna på en ökad flexibilitet beträffande arbetstiderna avvisas av vänsterpartiet kommunisterna, som i stället i motion 1984/85:547 förordar en förkortning av arbetstiden till *sex timmar per dag*. Riksdagen föreslås göra ett uttalande dels om att en sådan arbetstidsförkortning bör genomföras före utgången av 1980-talet, dels om att flexibla och marknads- och konjunkturanpassade arbetstider inte bör användas på arbetsmarknaden. DELFA bör få i uppdrag att snabbt ta fram en plan för en generell arbetstidsförkortning av nämnda slag.

Frågan om sex timmars arbetsdag har drivits under lång tid och har mötts av allmän välvilja, anför motionärerna. Den bör inte få ledas in i en återvändsgränd genom olika krav på flexibla arbetstidslösningar. En kortare arbetsdag, fortsätter motionärerna, behövs för barnens skull genom att båda föräldrarna får samma möjlighet att umgås med dem, för kvinnornas skull genom att ge dem möjlighet att delta i arbetslivet på lika villkor som männen och för fler jobb eftersom en förkortning av arbetstiden utan tvekan sägs ge fler arbetstillfällen. En förkortning av arbetstiden förutsätts av motionärerna ske med en full lönekompensation till låg- och mellanlönegrupperna, varigenom arbetstidsförkortningen skulle bli ett viktigt fördelningspolitiskt instrument. Vidare förutsätter motionärerna att arbetstidsförkortningen kombineras med en kraftig begränsning av övertiden.

Som ett första steg i utvecklingen mot sex timmars arbetsdag föreslår motionärerna att arbetsdagen minskas till sju timmar från den 1 juli 1986 och att arbetsdagen samtidigt begränsas till sex timmar för skiftarbetare och grupper med tunga och hälsofarliga yrken. Förslag härom bör läggas fram av regeringen liksom om begränsning av övertiden.

Ett liknande förslag om begränsning av arbetstiden till sex timmar för skiftarbetare m. fl. framställs i motion 1984/85:545 av Lars-Ove Hagberg m. fl. (vpk). I motionen hemställs även om en utredning om att begränsa skiftarbete och arbete på obekväm arbetstid. När det gäller det sistnämnda

yrkandet hänvisar motionärerna till att gjorda utredningar har visat på skadliga verkningar för arbetstagarna. Motionärerna menar att skiftarbete och arbete på obekväm arbetstid endast bör få förekomma när produktionsprocesser av tekniska skäl kräver detta eller i samhällsservice såsom sjukvård och kommunikationer.

Sven Henriesson (vpk) föreslår i motion 1984/85:1112 att Västernorrlands län görs till försökslän för sextimmarsdagen under förslagsvis tre år. Tanken är att genom en praktisk försöksverksamhet utröna olika konsekvenser för samhällsverksamheten i fråga om sysselsättning, ekonomi, barnomsorg, produktivitet, facklig och politisk aktivitet etc.

Ett principuttalande från riksdagens sida om att sex timmars arbetsdag successivt bör införas under 1980-talet har begärts av vpk under en följd av år. De ovan redovisade motiven för den nu gjorda framställningen är av det slag som brukar anföras till förmån för denna arbetstidsförkortning. Motiven är oomstridda utom det som gäller sysselsättningen. Vilken effekt arbetstidsförkortningar har på sysselsättningen är en fråga som diskuterats livligt och som det råder i hög grad delade meningar om. I vårt land torde man fortfarande allmänt sett vara skeptisk mot tanken att använda arbetstidsförkortning som metod att bekämpa arbetslöshet. I oktober publicerades en studie av sysselsättnings- och produktionseffekter av arbetstidsförkortningarna i Sverige perioden 1963—1982. Studien har på DELFA:s uppdrag utförts av docenten Yngve Åberg, och dess resultat beträffande sysselsättningen är i grov sammanfattning att arbetstidsförkortningarna under den angivna tiden har lett till ett ökat antal sysselsatta på den offentliga sektorn men att de inom industrin och näringslivet i övrigt inte haft någon som helst inverkan på sysselsättningen. Det sägs inte heller finnas något i undersökningsresultaten som talar för att sysselsättningen skulle komma att öka i framtiden genom ytterligare arbetstidsförkortningar.

Utskottet har med detta endast velat redovisa det senaste inlägget i den pågående debatten om arbetstidsförkortningarnas sysselsättningseffekter. Införande av sex timmars arbetsdag kan, såsom bl. a. motionärerna gjort, motiveras även av andra skäl, och det råder i princip en bred enighet om att en sådan arbetsdag utgör det långsiktiga målet för politiken på arbetstidsområdet. DELFA fyller här en viktig uppgift genom att tillhandahålla material som för debatten vidare.

Om sålunda enighet råder om själva målsättningen så har utskottet tidigare år med anslutning från riksdagens sida tillagt att det dock måste ankomma på arbetsmarknadens parter att avgöra vilka prioriteringar i fråga om arbetstidsförkortning och andra former av standardhöjningar som skall göras för olika grupper av anställda. Utskottet finner inte anledning att frångå denna ståndpunkt men vill tillägga att i ett samhällsekonomiskt läge som endast tillåter ett begränsat utrymme för arbetstidsförkortningar så ligger det närmast till hands att avsätta detta utrymme för grupper med särskilda behov. På de nu åberopade skälen avstyrker utskottet den begäran som görs i motion 1984/85:547 om ett principuttalande av riksdagen om sex timmars arbetsdag. Som en följd härav avstyrks även yrkandena i motionen om uppdrag till DELFA att förbereda en övergång till sex timmars arbetsdag och om begränsning av övertiden. Vidare avstyrker utskottet förslagen i

samma motion och i motion 1984/85:545 om att arbetsdagen från den 1 juli 1986 skall förkortas generellt till sju timmar och från samma tidpunkt till sex timmar för skiftarbete och för tunga och hälsofarliga yrken. Det kan påpekas att i sistnämnda arbeten har kortare arbetstid än enligt lagen redan införts genom avtal.

Från de allmänna utgångspunkter som ovan anförts kan utskottet inte heller tillstyrka den i motion 1984/85:1112 föreslagna försöksverksamheten i Västernorrlands län med sex timmars arbetsdag. De praktiska förutsättningarna för en sådan försöksverksamhet måste dessutom ifrågasättas.

Av de nu aktuella motionsyrkandena återstår att behandla den i motion 1984/85:545 begärda utredningen om att begränsa skiftarbete och arbete på obekväm arbetstid. Ett likartat motionsyrkande behandlades av socialutskottet vid antagandet av den nu gällande arbetstidslagen. Socialutskottet hänvisade därvid till den restriktiva syn utskottet i ett tidigare sammanhang hade gett uttryck åt när det gäller användningen av nattarbete. Sammanfattningsvis menade socialutskottet att det från samhällets sida är önskvärt att i möjligaste mån undvika sådant arbete. Härutöver erinrade socialutskottet om att parterna med anlitande av möjligheten till avtalsreglering av skiftarbetsfrågor år 1977 hade träffat avtal om 36 timmars arbetsvecka för underjordsarbetare och andra som arbetar i kontinuerligt treskift (SoU 1981/82:55 s. 12). Socialutskottets av riksdagen godtagna uttalanden är att se som lagstiftarens intentioner, och med hänvisning till dem anser arbetsmarknadsutskottet det inte behövligt att företa den i motion 1984/85:545 föreslagna utredningen. Utskottet avstyrker därför motionen även på denna punkt.

Förslag om en regionalt avgränsad försöksverksamhet läggs fram även i motion 1984/85:1157 av Karin Ahrland (fp) och Hans Petersson i Röstånga (fp). De försök som avses i denna motion gäller en frivillig *arbetsdelning i Malmöhus län* omfattande dels några kommuner, dels statliga myndigheter i länet. Motionärerna utgår från att den med arbetsdelningen förenade arbetstidsförkortningen skall leda till en minskad arbetsinkomst för dem som deltar i verksamheten. De menar att "en arbetsdelning och arbetstidsförkortning är kanske trots allt det mest sociala sättet att lösa sysselsättningsfrågan på".

Vid tidigare behandling av förslag till liknande försöksverksamhet (AU 1983/84:21 s. 34) har utskottet förklarat sig inte vara berett att tillstyrka arbetsdelning som en metod att lösa problem på arbetsmarknaden. Utskottet har samma uppfattning i dag och föreslår att motionen lämnas utan åtgärd från riksdagens sida.

I tre av de föreliggande motionerna gäller frågan arbetstidsuttaget för vissa yrkeskategorier, nämligen läkare och polismän.

Ingemar Eliasson (fp) föreslår i motion 1984/85:2279 att riksdagen skall göra ett uttalande om att generösa dispenser bör ges från *övertidsbestämmelserna för läkare* och annan sjukvårdspersonal. Tanken är att åtgärden skall vara ett sätt att minska väntetiderna i öppenvården. Dispenserna skall ges för läkare m. fl. som önskar arbeta övertid på sin arbetsplats för att avveckla patientköer. Görel Bohlin (m) tar i motion 1984/85:2644 upp ett

motsatt problem. Av olika utredningar framgår, säger motionären, att vissa läkare bl. a. i samband med helger kan ha mycket långa arbetspass, upp till 24—36 timmar. Misstag och felgrepp på grund av övertrötthet kan förorsaka olyckor, och detta har lett till särskilda regler om arbetstiden på trafikområdet. Motionären anser att liknande regler mot alltför lång arbetstid även borde övervägas för läkare m. fl. och föreslår att frågan om lämpliga åtgärder för *begränsning av läkarnas arbetstid* skall utredas.

De båda motionskraven kan synas svårförenliga. Utan att gå in på den frågan anser utskottet att det i båda fallen gäller problem som bör kunna lösas avtalsvägen.

Det skall inte bestridas att motion 1984/85:2644 har pekat på ett i praktiken förekommande problem. Om man nu, som motionären vill, överväger särregler på det område det här gäller kan man emellertid inte undgå att ta hänsyn till att sådana regler skulle komma att beröra en yrkesgrupp som får förutsättas ha speciell kompetens att bedöma omfattningen av acceptabla arbetstidsmått med hänsyn till de gränser som finns för den mänskliga prestationsförmågan. Utskottet vill därför inte föreslå något riksdagens initiativ med anledning av denna motion.

När det gäller motion 1984/85:2279 om ökat övertidsuttag för läkare för att avarbeta vårdköer vill utskottet tillägga att det är möjligt att även på det lokala planet träffa avtal om ett sådant arrangemang, om detta anses praktiskt lämpligt och genomförbart. Eftersom motionsförslaget går ut på att främja en ökad vårdkapacitet, bör tilläggas att en utökning inte enbart hänger på arbetstidsregleringen och sjukvårdspersonalens beredvillighet att arbeta övertid utan i lika hög grad på den resurstilldelning som vederbörande sjukvårdshuvudmän är beredda att göra. Med hänsyn till det anförda vill utskottet inte heller beträffande den nu förevarande motionen föreslå något initiativ från riksdagens sida.

Den redan nämnda frågan om *arbetstidsuttaget för polismän* aktualiseras av Göran Ericsson (m) i motion 1984/85:1108. Motionären påpekar att arbetstidslagens gränser för möjligt övertidsuttag även gäller polismän. Han finner det emellertid nödvändigt med en undantagsbestämmelse med hänsyn till att det är ett betydande samhällsintresse att polisens verksamhet kan fortgå med full kraft alla dagar på året och alla tider på dygnet. Undantagsbestämmelsen avses göra det möjligt för polischef att då särskilda skäl föreligger besluta om den övertid som är nödvändig för polistjänstens fullgörande i distriktet. Möjligheten att införa ett sådant undantag från arbetstidslagens bestämmelser bör enligt motionären skyndsamt utredas.

Även i detta fall vill utskottet hänvisa till möjligheten att lösa problemen genom avtal på förbundsnivå eller lokalt. Motionären lämnar själv exempel på avtal om skyldighet att fullgöra övertid i full utsträckning. Utskottet har förståelse för det bakomliggande syftet med motionen att genom möjlighet till ökade övertidsinsatser effektivera polisens brottsbekämpande verksamhet. Det måste dock anses tveksamt om polistjänsten är så särpräglad att man bör överväga en regel med den innebörd som föreslås i motionen och som skulle tillkomma utöver de möjligheter avtal och gällande lagstiftning ger utrymme för. Utskottet är därför inte berett att biträda det i motionen framställda utredningsyrkandet.

Slutligen i detta avsnitt tar utskottet upp motion 1984/85:2122 av Erkki Tammenoksa (s) med begäran om en utredning om *utvecklingsår för löntagare*. Motionären erinrar om de tankar som redan på 1960-talet framfördes om ett s. k. sabbatsår och vill med det föreliggande förslaget på nytt aktualisera tanken på att bereda förvärvsarbetande möjlighet till ett års betald ledighet, i första hand för att utveckla den enskilda individens personliga kvaliteter och frihet men också med hänsyn till de sysselsättningstillfällen som ledigheten kommer att ge i form av vakanser. Till den förordade ledigheten skulle knytas krav på att åtminstone en del av den används för organiserade studier. Till finansieringen skulle den anställde själv bidra genom att under övriga yrkesverksamma år erlägga ett visst belopp per arbetad timme.

Motionsförslaget anknyter förutom till den tidigare diskussionen om sabbatsår även till de tankar som under 1970-talets första hälft framfördes av professor Gösta Rehn i uppsatsen "På väg mot valfrihetens samhälle". Dessa tankar som ursprungligen framfördes vid ett expertmöte inom OECD har fått förnyad aktualitet genom att DELFA i år har låtit publicera uppsatsen i svensk översättning. Publiceringen är ett bidrag till den pågående debatten om flexibilitet i arbetslivet, och motionen kan i sin tur ses som ett led i denna debatt. Som närmare berörs i nästföljande avsnitt har regeringen nyligen föranstaltat om en översyn av semestervillkoren. I uppdraget för den kommitté som skall företa översynen ingår att pröva om det går att sammanföra olika slag av ledighetsregler till ett mer generellt system. Som exempel nämns en rätt för arbetstagarna att vid sidan av den reguljära semestern ta ut ett antal lediga dagar per år med ersättning från en gemensam fond för hela arbetsmarknaden. Samtidigt bör även utredas rätten att spara ledighet över åren i ett sådant system. Med hänvisning till detta nya utredningsarbete, vars resultat bör avvaktas, anser utskottet att det inte är påkallat med någon åtgärd från riksdagens sida med anledning av motion 1984/85:2122.

Semester

Nuvarande lag om semester är från år 1977. Lagen ger rätt till 25 semesterdagar under semesteråret. Detta löper från den 1 april till den 31 mars. Rätten till ledighet behöver inte ha tjänats in i förväg, men för att få ut semesterlön måste arbetstagaren ha tjänat in sådan lön året före semesteråret, det s. k. intjänandeåret. Lagens regler innebär alltså att man kan få semesterledighet utan semesterlön. Denna uppgår till 12 % av den lön som arbetstagaren har uppburit under intjänandeåret.

Lagen ger rätt till sammanhängande semersterledighet om minst fyra veckor under sommarmånaderna. Möjlighet finns att spara semesterdagar till kommande år.

Semesterlagen innehåller såväl bestämmelser som är tvingande som bestämmelser som kan ersättas av föreskrifter genom kollektivavtal.

I samband med att semesterlagen antogs tillsattes 1978 års semesterkommitté med uppgift att följa den nya lagens tillämpning och utreda bl. a. frågan om att inrätta en semesterlönefond. Kommittén lades ned i oktober 1981 av den dåvarande regeringen. På hösten 1982 uttalade riksdagen på

förslag av socialutskottet att det nedlagda utredningsarbetet borde återupptas. Med anledning härav anförde regeringen förra hösten i skrivelsen 1984/85:67 att utredningsarbetet på semesterrättens område tills vidare borde begränsas till vissa mindre reformfrågor och till andra frågor av närmast lagteknisk natur, kraven på förenklingar i lagen m. m. Dessa frågor borde kunna behandlas inom arbetsmarknadsdepartementet, delvis i anslutning till det utredningsarbete som bedrivs inom DELFA. På utskottets förslag lades skrivelsen till handlingarna utan erinran från riksdagens sida (reservation från vänsterpartiet kommunisterna).

Regeringen har den 22 augusti i år bemyndigat arbetsmarknadsministern att tillsätta en kommitté för översyn av semestervillkoren. Kommitténs huvudsakliga uppgift skall vara att överväga en utjämning av semesterförmånerna genom lagstiftning mot bakgrund av skillnaderna i dessa förmåner mellan olika arbetstagargrupper. I direktiven pekas i det avseendet på att stora grupper av arbetstagare genom avtal är tillförsäkrade väsentligt längre semester än som följer av lagen. Därvid nämns offentligt anställda och tjänstemän på den privata arbetsmarknaden. Även andra frågor skall övervägas, bl. a. den enskildes möjligheter att påverka semesterns förläggning samt den i det föregående redan berörda frågan om att sammanföra olika slag av befintliga ledighetsregler till ett mer generellt system.

Direktivtexten fogas i sin helhet som bilaga till detta betänkande.

En översyn av semesterlagen begärs i motion 1984/85:2715 av Alf Wennerfors m. fl. (m). Motionärerna kritiserar att lagen är ytterst detaljerad och ohanterlig. Först med tillkomsten av kollektivavtal på större delen av arbetsmarknaden har skapats regler som möjliggör en rimlig handläggning av frågorna om anställdas semester. För många mindre företag vållar den nuvarande ordningen svårigheter. För företag utan kollektivavtal gäller lagen fullt ut. Dessa företag har små möjligheter att tillämpa lagen korrekt och riskerar därför ständigt att tolka den fel. Det är otillfredsställande att en lag med stor betydelse för arbetsgivare och arbetstagare är så ohanterlig. Därför begär motionärerna att lagen snarast blir föremål för en översyn.

I den förutnämnda skrivelsen från regeringen anfördes att till de frågor som i fortsättningen borde behandlas med förtur i reformarbetet på semesterområdet hör inte minst önskemålen att få semesterlagstiftningen enklare och lättfattligare. Någon skillnad i sak synes alltså inte föreligga när det gäller angelägenheten av att se över semesterlagen i det nu aktuella hänseendet. Med hänsyn härtill kan den inte heller sägas finnas något behov av att riksdagen tar initiativ av det slag som begärs i motion 1984/85:2715. Denna påkallar sålunda inte någon riksdagens åtgärd.

Lars-Ove Hagberg m. fl. (vpk) föreslår i motion 1984/85:775 att riksdagen hos regeringen begär att det tillsätts en parlamentariskt sammansatt kommitté med uppgift att föreslå inrättande av en *allmän semesterlönefond*. Kommittén bör även behandla andra förbättringar i semesterlagen, däribland frågan att göra arbetslöshetsersättningarna semesterlönegrundande.

Dessa reformfrågor har diskuterats tidigare i olika sammanhang. Vad särskilt gäller semesterlönefonden anfördes i förra årets regeringsskrivelse att denna visserligen var en för arbetstagarna viktig reformfråga som det fanns anledning att noggrant prova men att det var andra semesterreformer

som borde behandlas med förtur. Inte heller utskottet ansåg att frågan borde bli föremål för utredning i särskild ordning. När det gäller frågan att göra arbetslöshetsersättningarna semesterlönegrundande hänvisades i sammanhanget till att detta spörsmål skulle komma att prövas inom arbetsmarknadsdepartementet i anslutning till den inom DELFA bedrivna verksamheten (AU 1984/85:6 s. 5, res. av vpk).

Med hänvisning till dessa ställningstaganden, som utskottet vidhåller, och till de reformfrågor som nu skjutits i förgrunden med det nya utredningsarbetet om utjämning av semesterförmåner m. m. avstyrker utskottet yrkandet i motion 1984/85:775 om att tillsätta en kommitté med i motionen föreslagna uppgifter på semesterområdet.

Lars-Ove Hagberg (vpk) och Jörn Svensson (vpk) föreslår i motion 1984/85:905 att riksdagen skall anta ett i motionen framlagt förslag till ändring av 21 § semesterlagen av innebörd att en arbetstagare som har *sparad semester* skall ha rätt att ta ut de sparade semesterdagarna i anslutning till huvudsemestern under juni—augusti månader. Motionärerna hänvisar till ett avgörande i arbetsdomstolen som innebär att sparad semester inte får förläggas till tiden juni—augusti, exempelvis en fyraveckors semester i juli månad. Detta kan enligt motionärerna inte överensstämma med andemeningen i semesterlagen om att tillskapa möjlighet till en lång sammanhängande semester.

Frågorna om den enskildes möjligheter att själv påverka förläggningen av semestern för såväl längre perioder som enstaka dagar liksom i vilken grad arbetstagarna kan utnyttja möjligheterna att spara den femte semesterveckan till längre sammanhängande ledighetsperioder ingår i direktiven för den nya utredningen om semestervillkoren. Med hänsyn till detta utredningsuppdrag och då utskottet inte heller av andra skäl är berett att på grundval av vad motionärerna anfört föreslå riksdagen att anta den föreslagna lagändringen avstyrker utskottet motion 1984/85:905.

Ledighet

Under 1970-talet tillkom ett antal lagar om rätt till ledighet för olika ändamål:
1972 års lag om rätt för invandrare till ledighet och lön vid deltagande i svenskundervisning,
1974 års studieledighetslag,
1978 års föräldraledighetslag,
1979 års lag om rätt till ledighet för vissa föreningsuppdrag inom skolan (den s. k. SIA-lagen).

Dessutom finns bestämmelser om ledighet i 1974 års lag om facklig förtroendemans ställning på arbetsplatsen (förtroendemannalagen), i arbetsmiljölagen, medbestämmandelagen och anställningsskyddslagen. I sammanhanget kan också nämnas den redan behandlade semesterlagen.

Ledighet för värnpliktstjänstgöring och för offentliga uppdrag är reglerade genom annan lagstiftning. Vid sidan av den lagfästa rätten till ledighet finns det former av ledighet som är reglerade antingen genom kollektivavtal eller genom enskilda anställningsavtal. Ledighet kan slutligen också följa

av vad som är brukligt på arbetsmarknaden.

År 1980 tog den dåvarande trepartiregeringen initiativ till en översyn av ledighetslagstiftningen. Översyn angavs ha till syfte bl. a. att förbättra samspelet mellan olika lagar och därmed arbetsmarknadens funktionssätt utan att man för den skull rubbade lagstiftningens grundläggande inriktning. Översynsarbetet leddes av arbetsmarknadsdepartementet och resulterade i att tre rapporter lades fram åren 1981 och 1982 av riksrevisionsverket, Studieförbundet Näringsliv och Samhälle samt av departementets rättssekretariat.

En *översyn av ledighetslagstiftningen* begärs i motionerna 1984/85:2715 av Alf Wennerfors m. fl. (m), 1984/85:330 av Arne Fransson m. fl. (c) och 1984/85:1466 av Sigvard Persson m. fl. (c, m, fp).

Alf Wennerfors m. fl. (m) framhåller i motion 1984/85:2715 att ledighetslagarna var för sig har varit motiverade och haft stor betydelse för de anställda. Lagarna har emellertid fört med sig problem på arbetsplatserna. Motionärerna pekar särskilt på den höga frånvarofrekvensen som sägs innebära en kraftigt ökad belastning på såväl samhället som företagen. Vidare vill motionärerna fästa uppmärksamheten på att anställningstryggheten för de fast anställda medför otrygga anställningsförhållanden för de vikarier som anlitas vid ledigheter.

Motionärerna anser att större hänsyn måste tas till de förutsättningar som gäller på de enskilda arbetsplatserna, särskilt då till förhållandena i de mindre företagen. Av ledighetsformerna bör möjligheterna till ledighet för vård av barn prioriteras, medan rätt till ledighet för studier och för fackligt arbete bör begränsas. Slutsatsen i den aktuella delen av motionen är att den översyn som tidigare hade påbörjats inom arbetsmarknadsdepartementet med uppgift att anpassa ledighetslagarna till de faktiska förutsättningarna bör återupptas och snarast avslutas.

Arne Fransson m. fl. (c) framhåller i motion 1984/85:330 att det är oomtvistligt att anställda i olika situationer har behov av ett lagfäst stöd för tjänstledighet. I vissa avseenden kan det även vara rimligt att utöka möjligheterna till ledighet. Motionärerna erinrar om att centerpartiet i en annan motion har föreslagit att ledighet för vård av småbarn skall kunna förlängas till tre år. Centerpartiet sägs också stödja möjlighet till ledighet för vård av sjuka anhöriga. Samtidigt är det enligt motionärerna otvivelaktigt så, att möjligheterna till tjänstledighet på en rad enskilda arbetsplatser utnyttjas i en omfattning som inte är förenlig med verksamhetens fulla effektivitet. Det gäller särskilt om mindre arbetsplatser.

Den översyn av ledighetslagstiftningen som begärs i motion 1984/85:330 skall i första hand pröva förutsättningarna att till det avtalsreglerade området helt överföra rätten till ledighet för studier. Vidare bör övervägas att begränsa de fackliga förtroendemännens ledighet. Motionärerna vill inte rubba möjligheten till ledighet med lön för facklig verksamhet på den egna arbetsplatsen. Vad som bör begränsas är sådan verksamhet som inte har direkt anknytning till sådan arbetsplats. Det bör också prövas om man bör införa någon form av övre gräns för ledigheten för fackliga förtroendemän med hänsyn till att ledighet för fackligt arbete i vissa fall tas ut i större utsträckning än som följer av lag och avtal.

Även i motion 1984/85:1466 av Sigvard Persson m. fl. (c) begärs att det tidigare inledda arbetet med översyn av ledighetslagstiftningen skall återupptas. Motionärerna anser att lagarna är svårhanterliga för arbetsgivarna eftersom deras skyldigheter ofta är uttryckta i abstrakta formuleringar. De anser att det är av särskild vikt att ledighetslagarna anpassas till de mindre företagens situation. Bland de lagar som är aktuella för översyn nämns särskilt studieledighetslagen och förtroendemannalagen.

Liknande motionsyrkanden har behandlats av utskottet senast i AU 1984/85:2 (s. 20). Sammanfattningsvis har utskottet därvid uttalat följande:

Ledighetslagarna har visserligen skilda syften, men sammantaget gör de möjligt för arbetstagarna att variera arbetstidens längd och ger dem stöd för den flexibilitet i arbetstidsuttaget som i andra sammanhang anses önskvärd. Frånvaron har visserligen ökat efter ledighetslagarnas tillkomst men ligger numera på stabil nivå och domineras av ledighet för vård av barn eller för studier. Båda dessa former av ledighet måste anses angelägna. Utskottet har inte ställt sig främmande för tanken att ledighetslagarna kan behöva ses över från lagteknisk synpunkt, dvs. i fråga om uppbyggnad och samordning. I det hänseendet kan på nytt erinras om att det ingår i uppdraget för kommittén för översyn av semestervillkoren att pröva om olika ledighetsregler kan sammanföras till ett mer generellt system. Däremot har utskottet inte ansett att det finns utrymme för att ompröva målsättningen för de olika lagarna eller för de avvägningar som har gjorts mellan arbetsgivarnas och arbetstagarnas intressen. När det gäller det krav som även tidigare ställts på särskilda hänsynstaganden till de mindre företagen har utskottet ifrågasatt om ändringar som utgör försämringar för de anställda är till fördel för dessa företag och deras möjligheter att rekrytera och behålla arbetskraft.

Utskottet anser att dessa invändningar mot framställningarna om en översyn av ledighetslagarna alltjämt är bärande. Med hänsyn härtill och till den nya utredningens uppdrag beträffande ledighetsreglerna avstyrker utskottet de föreliggande yrkandena i motionerna 1984/85:330, 1984/85:1466 och 1984/85:2715.

Avslutningsvis tar utskottet upp två motioner som båda gäller föräldraledighetslagen.

Centerpartiet föreslår i motion 1984/85:1142 att riksdagen av regeringen skall begära förslag till *förlängning av rätten för småbarnsföräldrar till tjänstledighet* på heltid. För närvarande gäller denna rätt tills barnet har fyllt ett och ett halvt år. Motionärerna föreslår att rätten skall förlängas tills barnet har fyllt tre år. I motiveringen för yrkandet (som finns i motion 1984/85:1138) hänvisas bl. a. till den vårdnadsersättning för barn upp till tre års ålder som centerpartiet samtidigt har föreslagit.

Centerpartiets förslag om en vårdnadsersättning av 24 000 kr. för år till alla familjer med barn under tre år avvisades i våras av riksdagen (SoU 1984/85:18, res. av c). En förutsättning för det här aktuella förslaget om förlängd tjänstledighet för småbarnsföräldrar kan därmed sägas ha fallit. Oavsett hur det förhåller sig därmed är utskottet inte berett att biträda den föreslagna utvidgningen av denna form av tjänstledighet. Motionen avstyrks alltså.

Föräldraledighetslagen ger småbarnsföräldrar möjlighet att förkorta ar-

betsdagen från åtta till sex timmar per dag till dess barnet har fyllt åtta år. I första hand skall arbetsgivaren och arbetstagaren komma överens om hur denna förkortning skall genomföras. Blir man inte ense är det arbetsgivaren som bestämmer. I sådant fall får arbetsgivaren dock enligt lagens 8 § inte utan arbetstagarens samtycke förlägga ledigheten till annan tid än arbetsdagens början eller slut.

I en dom (nr 87 år 1983) har arbetsdomstolen godtagit att arbetsgivaren har delat upp ledigheten så, att en timme lades ut vid arbetsdagens början och en timme vid dess slut.

Utgången i detta mål om *föräldraledighetens förläggning under arbetsdagen* kritiseras av Stig Gustafsson m. fl. (s) i motion 1984/85:2645. De ifrågasätter om den överensstämmer med syftet med föräldraledigheten, och de anser vidare att domen på längre sikt är ett allvarligt hinder för jämställdhetsarbetet på arbetsplatserna. Motionärerna yrkar därför att riksdagen av regeringen skall begära förslag till ändring av den aktuella lagbestämmelsen så att det av denna kommer att framgå att ledigheten skall vara sammanhängande och att den inte skall kunna delas upp utan arbetstagarens samtycke.

Utskottet kan instämma med motionärerna i att det kan vara anledning att pröva behovet av en ändring av rättsläget på den punkt som nu har aktualiserats. Det är naturligt att så sker i anslutning till det översynsarbete i arbetsrättsliga frågor som pågår i arbetsmarknadsdepartementet. Något särskilt initiativ från riksdagens sida synes inte behövligt, och motionen bör därför med det anförda lämnas utan åtgärd av riksdagen.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *inriktningen av DELFA:s verksamhet m. m.*
att riksdagen avslår motionerna 1984/85:2687 och 1984/85:2715 yrkande 19,

2. beträffande *sex timmars arbetsdag m. m.*
att riksdagen avslår motionerna 1984/85:545, 1984/85:547 och 1984/85:1112,

3. beträffande *försök med arbetsdelning i Malmöhus län*
att riksdagen avslår motion 1984/85:1157 yrkande 1,

4. beträffande *begränsning av läkarnas arbetstid*
att riksdagen avslår motion 1984/85:2644,

5. beträffande *dispenser om övertid för läkare*
att riksdagen avslår motion 1984/85:2279,

6. beträffande *arbetstidsuttaget för polismän*
att riksdagen avslår motion 1984/85:1108,

7. beträffande *utvecklingsår för löntagare*
att riksdagen avslår motion 1984/85:2122,

8. beträffande *översyn av semesterlagen*
att riksdagen avslår motion 1984/85:2715 yrkande 21.

9. beträffande *utredning om en allmän semesterlönefond*
att riksdagen avslår motion 1984/85:775,

10. beträffande *ändring av semesterlagens bestämmelser om sparad semester*
att riksdagen avslår motion 1984/85:905,

11. beträffande *översyn av ledighetslagarna*
att riksdagen avslår motionerna 1984/85:330 yrkande 6, 1984/85:1466 och 1984/85:2715 yrkande 20,

12. beträffande *förlängd heltidsledighet för småbarnsföräldrar*
att riksdagen avslår motion 1984/85:1142,

13. beträffande *föräldraledighetens förläggning under arbetsdagen*
att riksdagen avslår motion 1984/85:2645.

Stockholm den 21 november 1985

På arbetsmarknadsutskottets vägnar

Lars Ulander

Närvarande: Lars Ulander (s), Elver Jonsson (fp), Börje Hörnlund (c), Gustav Persson (s), Bengt Wittbom (m), Sten Östlund (s), Bo Nilsson (s), Sonja Rembo (m), Inge Carlsson (s), Ingvar Karlsson i Bengtsfors (c), Lars-Ove Hagberg (vpk), Sven Lundberg (s), Anders Högmark (m), Johnny Ahlqvist (s) och andre vice talman Karl Erik Eriksson (fp).

Reservationer

1. Inriktningen av DELFA:s verksamhet m. m. (mom. 1)

Alf Wennerfors, Bengt Wittbom och Sonja Rembo (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 5 börjar med "De direktiv" och på s. 6 slutar med "likartade syfte" bort ha följande lydelse:

Som sägs i moderata samlingspartiets kommittémotion 1984/85:2715 öppnar den tekniska utvecklingen för stora förändringar i arbetslivet. Större hänsyn kan tas till individuella önskemål hos de förvärvsverksamma. Samtidigt kommer produktionen av varor och tjänster att förutsätta ökad flexibilitet och fler möjligheter till variation.

För att klara den omstrukturering som den tekniska utvecklingen för med sig är det nödvändigt att göra regelsystemet på arbetsmarknaden så flexibelt som möjligt. Allomfattande, hårt bundna och detaljerade lagar och regelsystem lämpar sig inte för de nya krav som är att vänta. Nya lagar som omfattar hela arbetsmarknaden bör undvikas. Nuvarande lagstiftning bör ses över och begränsas.

Ett område av arbetslivet som i dag är underkastat omfattande och detaljerad lagstiftning är arbetstiderna. Arbetstids-, semester- och ledighetslagstiftningen innebär en långtgående låsning och begränsning av de möjlighe-

ter som måste finnas att anpassa arbetstiderna till individuella önskemål och de krav som ny teknik ställer.

Av tradition har arbetstidsförkortningarna genomförts genom tvingande och för hela arbetsmarknaden gällande lagstiftning. Under senare år har ett nytt mönster utvecklats på arbetsmarknaden. För att kunna kombinera yrkesarbete med vårdansvar har många, framför allt kvinnor, valt att arbeta deltid. Det är angeläget att för framtiden behålla och vidga möjligheterna för båda föräldrarna att ta ansvar för vård och omsorg i familjen i kombination med förvärvsarbete. Många arbetar på tider som slentrianmässigt betecknas som obekväma, men som i själva verket är väl anpassade till den enskilde arbetstagarens personliga situation.

I framtiden kommer det att finnas ett avsevärt behov av en individuell planering av arbetstiden över livscykeln med hänsyn till familjeförhållanden, studier, ideellt arbete etc. Inom produktionen kommer i ökande utsträckning att finnas önskemål om ett varierat arbetstidsuttag för att maximalt kunna utnyttja en högteknologisk och kapitalkrävande produktionsapparat. Inom servicesektorn kommer att finnas växande behov av arbete på vad som med dagens terminologi benämns som obekväm arbetstid. Önskemålen kommer alltså att variera starkt mellan olika arbetsplatser och olika individer. Samtidigt kommer det att finnas ökade möjligheter för de enskilda arbetstagarna att finna arbetsplatser som kan erbjuda de arbetstider de efterfrågar. Detta ger möjligheter till ett rikare arbetsliv såväl som till ett rikare privatliv. Därför ter det sig nu inte lika naturligt som tidigare att räkna med att generella lagstadgade arbetstidsförkortningar ger arbetstagarna det största utbytet av en arbetstidsförkortning.

Regleringen av de villkor som i varje enskilt fall kommer att behövas sker bäst om den läggs så nära den enskilda individen och arbetsplatsen som möjligt. Här kan de lokala fackliga organisationerna spela en viktig roll. I de fall kollektivavtal inte föreligger eller arbetstagaren inte är fackligt ansluten, bör villkoren kunna avtalas direkt mellan arbetstagare och arbetsgivare. Det finns inte skäl att förutsätta att detta skulle leda till missbruk.

På senare tid har tanken på arbetstidsförkortning i syfte att minska arbetslösheten diskuterats. Som framhålls i motion 1984/85:2715 grundar sig denna tanke på en felaktig föreställning om vilka faktorer som leder till högre sysselsättning. Arbete är inte en bestämd mängd som kan fördelas enligt fördelningspolitiska principer. Arbete är resultat av en efterfrågan till följd av gynnsamma ekonomiska förhållanden som ger lönsamhet och konkurrenskraft. Den form av arbetsdelning som nu diskuteras skulle inte skapa nya arbeten utan endast innebära en fördelning av arbetslösheten. Utskottet delar därför motionens uppfattning att arbetstidsförkortning och arbetsdelning i syfte att lösa arbetslöshetsproblemen bör avvisas.

Det fortsatta utredningsarbetet kring arbetstidsfrågorna bör mot den angivna bakgrunden inriktas på att begränsa lagstiftningen på arbetstidsområdet till vad som är absolut nödvändigt med hänsyn till hälso- och skyddsaspekter liksom till de oavvisliga rättigheter till semester och ledighet som arbetstagarna bör ha. I stället bör arbetstagare och arbetsgivare ges vida ramar att träffa avtal individuellt och kollektivt. I den mån ILO-konventioner hindrar övergången till en sådan moderniserad lagstiftning, bör

förhandlingar tas upp om ändringar i konventionerna. Sverige har goda förutsättningar att bli ett föregångsland i fråga om en arbetstidslagstiftning som är anpassad till en ny tids förhållanden på arbetsmarknaden.

Vad nu anförts med anledning av motion 1984/85:2715 får anses tillgodose även motion 1984/85:2687 med dess i sak likartade syfte.

Avslutningsvis skall beröras formerna för utredningsarbetet. Detta arbete har hittills varit uppdelat mellan DELFA, arbetsmarknadsdepartementets arbetsrättsliga beredningsgrupp samt departementets arbetsmiljöenhet och rättssekretariat. Med tillsättande av den nya kommittén för översyn av semestervillkoren ökas uppsplittringen av dessa frågor, särskilt som kommittén skall överväga inte bara semesterfrågor i strikt mening utan även komma in på ledighetsregler m. m. Detta är att beklaga. Kring arbetstid, semester och annan ledighet har byggts upp ett komplex av regler med inbördes beroende. Dessa frågor bör alltså hanteras utifrån en helhetssyn vilket inte blir möjligt med den uppläggning regeringen valt för utredningsarbetet.

Utskottet föreslår att riksdagen ansluter sig till det anförda och delger detta till regeringen. Det får sedan ankomma på regeringen att förändra utredningsarbetet till innehåll och form med ledning av vad riksdagen har givit till känna.

dels att utskottets hemställan under 1 bort ha följande lydelse:

1. beträffande *inriktningen av DELFA:s verksamhet m. m.*

att riksdagen med bifall till motion 1984/85:2715 yrkande 19 och med anledning av motion 1984/85:2687 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

2. Inriktningen av DELFA:s verksamhet m. m. (mom. 1 — motiveringen)

Lars-Ove Hagberg (vpk) anser att den del av utskottets yttrande som på s. 5 börjar med "De direktiv" och på s. 6 slutar med "likartade syfte" bort ha följande lydelse:

Tankegångarna i moderaternas kommittémotion 1984/85:2715 om s. k. flexibilitet i arbetslivet och varierande arbetstidslösningar etc. är typiska för de försök som görs att blockera den arbetstidsreform som det i övrigt råder principiell enighet om, dvs. sex timmars arbetsdag. Denna reform behandlas i den följande framställningen, och med hänvisning till vad där sägs avstyrks den nyssnämnda motionen och den i sak likartade motionen 1984/85:2687.

3. Sex timmars arbetsdag m. m. (mom. 2)

Lars-Ove Hagberg (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 7 börjar med "Ett principuttalande" och på s. 8 slutar med "denna punkt" bort ha följande lydelse:

Som påvisats redan i det föregående görs allehanda försök att leda in

arbetstidsfrågan i en återvändsgränd. Riksdagen bör avvisa sådana försök genom ett uttalande som fastställer att flexibla och konjunkturanpassade arbetstider inte bör användas på arbetsmarknaden.

I princip råder det enighet om sex timmars arbetsdag som mål för politiken på arbetstidsområdet — senast fastslaget av utskottet i förra höstens arbetstidsbetänkande, AU 1984/85:2 (s. 16). Majoritetsskrivningen i det betänkandet anslöt nära till uttalanden som gjordes av den dåvarande arbetsmarknadsministern (fp) i 1982 års proposition om ny arbetstidslag. Vid riksdagsbehandlingen av det lagförslaget nöjde sig socialdemokraterna inte med detta uttalande utan krävde dessutom en utredning om sex timmars arbetsdag. Sedan dess har signalerna ändrats. Direktiven för den nya kommittén om semestervillkoren tyder på att socialdemokraterna — i regeringsställning — nu prioriterar viss förlängning av semestern samt förbättringar av föräldraförsäkringen och delpensioneringen. Detta är i och för sig angelägna delreformer, men de bör inte tas till intäkt för att inte ens planera för den angelägna reform som sex timmars arbetsdag utgör.

De aktuella motiven för sextimmarsdagen har utvecklats av vpk i motion 1984/85:547. Sammanfattningsvis handlar motiven om jämställdhet mellan kvinnor och män men också om fler jobb. Det handlar om tid för att fördjupa demokratin, men också om bättre tid till gemenskap och omvårdnad av våra barn och äldre. Det handlar om att förändra ett samhälle där vissa har full arbetsdag och andra ställs utanför arbetslivet, men också om tid för aktivt samhällsarbete, kulturella aktiviteter och en meningsfull fritidsverksamhet. Det handlar om en rättvis fördelning av landets produktionsresultat, men också om att skapa ett samhälle som inte accepterar utslagning och drogmissbruk som lösning på och flykt från problemen. I grunden handlar en arbetstidsförkortning till sex timmars arbetsdag om en samhällsutveckling för jämlikhet och rättvisa.

Med anslutning till förslagen i motion 547 förordas

att riksdagen för sin del uttalar att arbetstiden bör förkortas till sex timmar per dag före utgången av 1980-talet,

att regeringen får i uppdrag att — som ett första steg mot sex timmars arbetsdag — framlägga förslag om att minska arbetsdagen från den 1 juli 1986 dels generellt till sju timmar, dels till sex timmar när det gäller skiftarbetare och arbetstagare med tunga och hälsofarliga yrken samt

att riksdagen begär att DELFA skall få nya direktiv om att utarbeta en plan för den generella arbetstidsförkortning till sex timmar per dag som nu föreslagits.

Den förkortning av arbetstiden det nu gäller behöver kombineras med åtgärder som motverkar användning av övertid. Regeringen bör även lägga fram förslag till sådana åtgärder. I sammanhanget erinras om det riksdagsuttalande som ovan föreslagits mot flexibla och konjunkturanpassade arbetstider.

Med det anförda tillgodoses yrkandena i motion 1984/85:545 om sex timmars arbetsdag för skiftarbetare m. fl. och i motion 1984/85:1112 om ett regionalt försök med arbetstidsförkortning.

Såsom därutöver föreslås i motion 1984/85:545 bör riksdagen ta initiativ till en utredning om att begränsa skiftarbete och arbete på obekväm arbetstid. De medicinska rön som åberopas i motionen talar med styrka för att sådana begränsningar bör aktualiseras och genomföras.

dels att utskottets hemställan under 2 bort ha följande lydelse:

2. beträffande *sex timmars arbetsdag m. m.*

att riksdagen med bifall till motionerna 1984/85:545 och 1984/85:547 samt med anledning av motion 1984/85:1112 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

4. Sex timmars arbetsdag m. m. (mom. 2 — motiveringen)

under förutsättning av bifall till reservation 1

Alf Wennerfors, Bengt Wittbom och Sonja Rembo (alla m) anser att den del av utskottets yttrande som på s. 7 börjar med "Ett principuttalande" och på s. 8 slutar med "denna punkt" bort ha följande lydelse:

I det föregående har utskottet förordat en inriktning av arbetstidslagstiftningen som bl. a. kommer att medföra att generella förkortningar av arbetstiden inte längre blir aktuella. Med hänvisning härtill avstyrks yrkandena om åtgärder för att införa sex timmars arbetsdag m. m. i vpk-motionerna 1984/85:545, 1984/85:547 och 1984/85:1112. Även yrkandet i motion 1984/85:545 om att begränsa skiftarbete m. m. avstyrks med åberopande av att riksdagen tidigare avslagit ett motsvarande yrkande.

5. Begränsning av läkarnas arbetstid, m. m. (mom. 4—7 — motiveringen)

under förutsättning av bifall till reservation 1

Alf Wennerfors, Bengt Wittbom och Sonja Rembo (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 9 som börjar med "De båda" och slutar med "riksdagens sida" bort ha följande lydelse:

De principiella överväganden som inledningsvis redovisats innebär vidgade möjligheter till lokala och yrkesmässiga anpassningar av arbetstiderna med bibehållande av en lagstiftning som tillgodoser hälso- och skyddsaspekterna. Vid bifall till dessa överväganden från riksdagens sida torde det inte vara påkallat med något initiativ med anledning av motionerna 1984/85:2279 och 1984/85:2644 beträffande läkarnas arbetstider.

dels att den del av utskottets yttrande på s. 9 som börjar med "Även i" och slutar med "framställda utredningsyrkandet" bort ha följande lydelse:

Av samma skäl som nyss redovisats beträffande läkarnas arbetstider anser utskottet att inte heller motion 1984/85:1108 om arbetstidsuttaget för polismän erfordrar något initiativ från riksdagens sida.

dels ock att den del av utskottets yttrande på s. 10 som börjar med "Motionsförslaget anknyter" och slutar med "motion 1984/85:2122" bort ha följande lydelse:

Den inriktning av politiken på arbetstidsområdet som inledningsvis förespråkats vidgar möjligheterna för en planering av arbetstiden som också gäller den enskilde individens hela förvärvsverksamma tid. Av detta följer att det inte är påkallat med någon ytterligare riksdagens åtgärd med anledning av motion 1984/85:2122 om utvecklingsår för löntagare.

6. Översyn av semesterlagen (mom. 8)

Alf Wennerfors, Bengt Wittbom och Sonja Rembo (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 11 som börjar med "I den" och slutar med "riksdagens åtgärd" bort ha följande lydelse:

Den nuvarande semesterlagen från år 1977 betraktades redan vid sin tillkomst som ohanterlig. Det ingick i uppdraget för den semesterkommitté som tillsattes redan året därpå att följa tillämpningen av lagen. I direktiven för nya semesterkommittén sägs ingenting om problemet — däremot förefaller det som om kommittén skall ta upp tekniska frågor kring övriga ledighetslagar. Detta är anmärkningsvärt, eftersom regeringsskrivelsen förra hösten om utredning av vissa semesterfrågor tydde på att det finns en insikt i regeringskansliet om det angelägna i att göra semesterlagstiftningen enklare och lättfattligare. Något resultat av denna insikt har dock inte framkommit. Med hänsyn härtill och då, som nyss sagts, medvetenheten om lagens svårhanterliga konstruktion funnits alltsedan dess tillkomst kommer utskottet till samma slutsats som motion 1984/85:2715, nämligen att det är nödvändigt att riksdagen tar erforderligt initiativ. Det föreslås sålunda att riksdagen begär att regeringen företar en skyndsam översyn av semesterlagen i förenklingssyfte.

dels att utskottets hemställan under 8 bort ha följande lydelse:

> 8. beträffande *översyn av semesterlagen*
>
> att riksdagen med bifall till motion 1984/85:2715 yrkande 21 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

7. Utredning om en allmän semesterlönefond, m. m. (mom. 9 och 10)

Lars-Ove Hagberg (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 11 börjar med "Dessa reformfrågor" och på s. 12 slutar med "på semesterområdet" bort ha följande lydelse:

Inrättandet av en allmän semesterlönefond och möjligheten att göra arbetslöshetsersättningarna semesterlönegrundande är frågor som varit aktuella sedan slutet av 1970-talet men har hittills inte kunnat bringas till en lösning. Detta har påtalats av bl. a. LO. Det är mot den bakgrunden märkligt att frågorna förbigås i direktiven för det nya utredningsarbetet om semestervillkoren. Detta kan inte accepteras, utan riksdagen bör begära att regeringen i tilläggsdirektiv till kommittén klart anger att de båda aktuella frågorna skall innefattas i kommitténs uppdrag.

dels att den del av utskottets yttrande på s. 12 som börjar med "Frågorna om" och slutar med "motion 1984/85:905" bort ha följande lydelse:

Som framgår av motion 1984/85:905 har genom ett avgörande i arbetsdomstolen fastslagits att arbetstagare som har sparat semesterdagar kan hindras av arbetsgivaren att ta ut den sparade semestern i anslutning till huvudsemestern under sommarmånaderna — såvida den inte förläggs till början av juni eller slutet av augusti. Detta strider mot de tankar på att ge arbetstagarna möjlighet till en lång, sammanhängande semester som ligger bakom reglerna om sparad semester. Arbetstagare med sådan semester måste rimligen ha möjlighet att ta ut denna i anslutning till den ordinarie semestern även om den tas ut under exempelvis fyra veckor i juli. Rättsläget på denna punkt bör ändras genom att riksdagen antar det i motion 1984/85:905 framlagda lagförslaget.

dels och att utskottets hemställan under 9 och 10 bort ha följande lydelse:

9. beträffande *utredning om en allmän semesterlönefond*

att riksdagen med bifall till motion 1984/85:775 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

10. beträffande *ändring av semesterlagens bestämmelser om sparad semester*

att riksdagen med bifall till motion 1984/85:905 antar följande lagförslag:

Förslag till

Lag om ändrad lydelse av 21 § semesterlagen (1977:480)

Härigenom föreskrivs att 21 § semesterlagen (1977:480) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
21 §	
Önskar arbetare samtidigt få ut minst fem sparade semesterdagar, skall dessa och hela semesterledigheten för semesteråret utgå i en följd, om ej annat har avtalats.	
	Arbetstagare har även rätt att i anslutning till huvudsemestern taga i anspråk sparade semesterdagar under juni—augusti.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1986.

8. Översyn av ledighetslagarna (mom. 11)

Elver Jonsson (fp), Börje Hörnlund (c), Bengt Wittbom (m), Sonja Rembo (m), Ingvar Karlsson i Bengtsfors (c), Anders Högmark (m) och andre vice talmannen Karl Erik Eriksson (fp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 14 börjar med "Liknande motionsyrkanden" och slutar med "1984/85:2715" bort ha följande lydelse:

Under 1970-talet skedde en snabb utveckling i vad gäller både möjligheterna till ledighet från arbetet och utnyttjandet av dessa möjligheter. Det gäller bl. a. om den successivt utvidgade föräldraförsäkringen, rätten till deltidsarbete för småbarnsföräldrar, rätten till ledighet för studier, facklig verksamhet, offentliga uppdrag m. m. Tanken med reformerna var att skapa ökad valfrihet och välfärd för medborgarna. Vid 1980-talets början startade den dåvarande trepartiregeringen en översyn av denna lagstiftning för att få en samlad analys av konsekvenserna av den utveckling som skett. Översynen hade till uppgift att förbättra samspelet mellan olika lagar och därmed arbetsmarknadens funktionssätt utan att man för den skull rubbade lagstiftningens grundläggande inriktning. Den ledde fram till en probleminventering avsedd att ligga till grund för fortsatta överväganden.

Såsom begärs i de föreliggande motionerna är det angeläget att detta översynsarbete nu återupptas och fullföljs. Den grundläggande inriktningen av arbetet bör som tidigare vara att nå fram till en bedömning av den samlade effekten av ledighetslagarna. De vidgade möjligheterna till tjänstledighet är positiva för arbetstagarna i gemen, men de medför samtidigt problem i form av svårare planering och ökade kostnader men också risker för sämre kontinuitet och kvalitet i den verksamhet som skall bedrivas. Särskilt på den offentliga sektorn har påpekats att den omfattande rätten till ledighet medför att verksamheten till inte ringa del utförs av vikarier. Detta system leder till en ökad press på den ordinarie personalen att fullgöra utbildnings- och introduktionsinsatser och vidare till att man med vikarierna får en växande kader anställda med otrygga anställningsförhållanden.

I de mindre företagen kommer varje ledighet att relativt sett få större betydelse än i de stora företagen. Frånvaron på grund av ledighetslagarna tenderar i de stora företagen att uppfattas som ett led i den personalomsättning företagen under alla förhållanden måste ta hänsyn till i planeringen. De små företagen har inte samma personalomsättning, utan i dessa företag är tendensen i stället att varje anställd blir en nyckelperson som inte utan vidare låter sig ersättas av en vikarie.

När det gäller de enskilda ledighetslagarna har de aktuella motionerna särskilt fäst uppmärksamheten på studieledighetslagen och förtroendemannalagen. Vad först beträffar studieledighetslagen erinras om att den kan utnyttjas till omfattande ledighetsanspråk. Studierna behöver inte ha någon anknytning till arbetsplatsen utan kan avse vilket ämne som helst bara studierna bedrivs i organiserad form. Någon gräns för ledighetens längd finns inte. För den ledighet som medges fackliga förtroendemän gäller åtminstone den allmänna regeln att ledigheten skall vara skälig med hänsyn till förhållandena på arbetsplatsen. Självklart skall den ledighet kunna tas ut som behövs för den fackliga verksamheten på den egna arbetsplatsen. Det förekommer dock att ledighetsanspråken vidgas, bl. a. för verksamhet som inte har direkt anknytning till den egna arbetsplatsen. En viss övre gräns för ledigheten kan övervägas för att klarare ange lagstiftningens intentioner men också för att förebygga onödiga konflikter mellan arbetsgivare och arbetstagare.

Även övriga ledighetslagar bör självfallet omfattas av översynsarbetet. Det bör på nytt understrykas att avsikten inte är att ifrågasätta behovet av ett lagfäst stöd för ledighet för att arbetstagarna skall kunna fullgöra sociala, medborgerliga eller fackliga åtaganden eller, med ett annat ordval, åtaganden mot familjen, samhället och arbetskamraterna. Vid en översyn av ledighetslagstiftningens samlade effekter som det här är fråga om är det dock ofrånkomligt att vissa inskränkningar aktualiseras. Det leder också till att det kan behöva göras prioriteringar av de olika ledighetsmöjligheterna efter deras angelägenhetsgrad. Utskottet vill för sin del uttala att det är naturligt i ett sådant sammanhang att ledighet för vård av barn får en hög prioritet.

Den ovan föreslagna översynen bör mynna ut i förslag till ändringar i ledighetslagstiftningen enligt de riktlinjer som här angivits med anslutning till de tre föreliggande motionerna. Vad utskottet anfört bör delges regeringen.

dels att utskottets hemställan under 11 bort ha följande lydelse:

11. beträffande *översyn av ledighetslagarna*

att riksdagen med bifall till motionerna 1984/85:330 yrkande 6, 1984/85:1466 och 1984/85:2715 yrkande 20 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

9. Förlängd heltidsledighet för småbarnsföräldrar (mom. 12)

Börje Hörnlund (c) och Ingvar Karlsson i Bengtsfors (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 14 som börjar med "Centerpartiets förslag" och slutar med "avstyrks alltså" bort ha följande lydelse:

Utskottet har i det föregående uttalat sig för att tjänstledighet för vård av barn är en ledighetsform som bör prioriteras. Föräldraledighetslagen ger för närvarande bl. a. rätt till ledighet på heltid till dess barnet har fyllt ett och ett halvt år. Med instämmande i centerpartiets förslag förordas att denna rätt byggs ut så att det blir möjligt att vara helt tjänstledig tills barnet har fyllt tre år. Därmed underlättas för småbarnsföräldrar att kombinera förvärvsarbete med ansvaret för barnen. Det bör uppdras åt regeringen att lägga fram förslag om ändring i föräldraledighetslagen med angivna syfte.

dels att utskottets hemställan under 12 bort ha följande lydelse:

12. beträffande *förlängd heltidsledighet för småbarnsföräldrar*

att riksdagen med bifall till motion 1984/85:1142 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

10. Föräldraledighetens förläggning under arbetsdagen (mom. 13)

Lars-Ove Hagberg (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 15 som börjar med "Utskottet kan" och slutar med "av riksdagen" bort ha följande lydelse:

Liksom de socialdemokratiska motionärerna med Stig Gustafsson som första namn anser utskottet att det inte kan godtas att sextimmarsdagen för småbarnsföräldrar mot arbetstagarnas vilja skall kunna förläggas så, att avkortningen av arbetsdagen delas upp med en timme vid arbetsdagens början och en timme vid dess slut. En sådan uppdelning måste sägas strida mot lagens syfte, och en lagändring bör komma till stånd utan omgång. Med tillstyrkan av motion 1984/85:2645 föreslås att regeringen får i uppdrag att skyndsamt lägga fram förslag till ändring av 8 § föräldraledighetslagen i enlighet med det anförda.

dels att utskottets hemställan under 13 bort ha följande lydelse:

13. beträffande *föräldraledighetens förläggning under arbetsdagen* att riksdagen med bifall till motion 1984/85:2645 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

Direktiv för översyn av semestervillkoren (1985:41)

Beslut vid regeringssammanträde 1985-08-22
Chefen för arbetsmarknadsdepartementet, statsrådet Leijon anför.

1. Mitt förslag

Jag föreslår att en kommitté tillkallas med huvudsaklig uppgift att överväga en utjämning av semesterförmånerna genom lagstiftning mot bakgrund av skillnaderna i dessa mellan olika arbetstagargrupper.

2. Kort om nuvarande förhållanden inom semesterområdet

Den första semesterlagen från år 1938 innebar att en arbetstagare skulle ha två veckors semester om året. Därefter har den lagstadgade semestern förlängts stegvis till fem veckor. År 1951 skedde den första förlängningen till tre veckor. Ändringarna åren 1963 och 1977 innebar fyra resp. fem veckors årlig semester.

Den nuvarande semesterlagen (1977:480) innebär ändringar även i andra avseenden i förhållande till tidigare lagstiftning. En viktig nyhet är att rätten till semesterledighet inte längre förutsätter att man utfört arbete hos arbetsgivaren under ett tidigare år. Vidare har möjligheten att räkna olika typer av ledigheter som semesterlönegrundande frånvaro ökat. Dessutom infördes rätt att spara en viss del av årssemestern till en längre sammanhängande ledighetsperiod.

Semesterlagens bestämmelser är i stor utsträckning dispositiva, dvs. de kan ändras eller ersättas av avtal. Så har också skett på flertalet kollektivavtalsområden. Stora arbetstagargrupper är genom avtal tillförsäkrade väsentligt längre semester än vad som följer av lagen. För offentligt anställda gäller regler som innebär att antalet semesterdagar är beroende av den anställdes ålder och lön. Tjänstemän på den privata arbetsmarknaden har längre semester än vad som följer av lagen antingen om inkomsten överstiger en viss nivå eller om den enskilde tjänstemannen huvudsakligen själv disponerar sin arbetstid.

Avtalsregler om beräkning av semesterlön och semesterersättning har också åstadkommit en stor variation i olika gruppers semesterförmåner.

3. Utvecklingen i övrigt på arbetstidsområdet

Den stegvisa förlängningen av semesterledigheten som skett genom åren har tillsammans med andra typer av arbetstidsförkortningar utgjort ett betydelsefullt sätt för arbetstagarna att tillgodogöra sig den ökade standarden i samhället. Reformerna har genomförts under perioder med relativt kraftig reallönetillväxt. Arbetsmarknadens parter har i sina förhandlingar gjort avvägningar mellan högre lön och kortare arbetstid.

Den genomsnittliga arbetstiden per sysselsatt och år har minskat avsevärt. Under de 20 senaste åren har årsarbetstiden per sysselsatt minskat med mer än en femtedel. Arbetstidsförkortningarna och förlängningen av se-

mestern har bidragit till en del av denna minskning. En annan viktig orsak till den minskade arbetstiden per sysselsatt är den kraftiga ökning av deltidsarbete som skett under 1970-talet. Framväxten av de olika lagreglerade ledighetsformerna har också påverkat arbetstidsuttaget. Lagstiftning av speciell betydelse i detta sammanhang är lagen (1978:410) om rätt till ledighet för vård av barn och studieledighetslagen (1974:981). En annan viktig del i detta system är lagen (1975:380) om delpensionsförsäkring som möjliggör en avtrappning av arbetstiden för personer som närmar sig pensionsåldern. Till bilden hör också de övriga regler som tillkommit för specifika ändamål, t. ex. ledighet för vissa föreningsuppdrag i skolan.

4. Reformbehov inom semesterområdet

Under hösten 1984 lämnade regeringen en skrivelse (Skr. 1984/85:67) till riksdagen som innehöll en redovisning av hur arbetet med semesterfrågorna skulle drivas vidare. Jag meddelade bl. a. att de rättsligt betonade frågorna skulle gås igenom inom den särskilda beredningsgrupp för arbetsrättsfrågor som är knuten till arbetsmarknadsdepartementet.

I samband med den senaste avtalsrörelsen och i en skrivelse till regeringen den 22 april 1985 har Landsorganisationen i Sverige (LO) givit uttryck för att semesterfrågorna åter behöver aktualiseras. Bakgrunden till LO:s krav är bl. a. de skillnader i semesterförmåner som föreligger mellan privat och offentligt anställda. Detta gäller både semesterns längd, de ekonomiska förmånerna samt de fackliga organisationernas och den enskildes möjligheter att påverka semesterns förläggning. I skrivelser från flera LO-förbund framhålls att möjligheterna att spara semester ofta omintetgörs genom ensidiga beslut från arbetsgivarens sida. En annan fråga som tas upp av LO är inrättande av semesterfonder.

Individens möjlighet att utöva inflytande över sin arbetstid beror på en lång rad förhållanden i arbetslivet. Arbetets karaktär, verksamhetens krav och arbetsorganisationen innebär ofta större eller mindre restriktioner. LO hävdar att många arbetstagargrupper för närvarande har små möjligheter att utnyttja semesterledigheten på det sätt som avsågs när reformerna genomfördes.

5. Kommitténs uppdrag

Mot denna bakgrund anser jag att en kommitté bör tillkallas med uppgift att kartlägga semesterförmånernas variationer och graden av inflytande över dessa mellan olika arbetstagargrupper på den svenska arbetsmarknaden, överväga kravet på en utjämning av semesterförmånerna genom lagstiftning, samt finna lösningar som gör det möjligt för alla att åtnjuta sin ledighet på det sätt som semesterreformen syftade till. Semesterlagstiftningen bör dock även fortsättningsvis vara dispositiv.

När det gäller kartläggningen av semesterförmånerna är det viktigt att belysa semesterns längd för olika grupper och de principer som tillämpas vid bestämningen av denna, t. ex. ålder och lönenivå. Vidare bör kommittén studera på vilket sätt semestern läggs ut i olika verksamheter, bl. a. i

vilken omfattning driftsuppehåll tillämpas. De skiftande regler som tillämpas på arbetsmarknaden vid utläggningen av semester medför ofta problem i familjer där bägge makarna förvärvsarbetar. Det blir många gånger svårt att få till stånd sammanfallande semesterperioder för makarna. Ett ytterligare problem är att semestern också måste anpassas till barnomsorgens semesterperioder. Även dessa frågor bör studeras av kommittén. Möjligheten för den enskilde att själv påverka förläggningen av semestern för såväl längre perioder som enstaka dagar bör belysas liksom i vilken grad arbetstagarna kan utnyttja och utnyttjar möjligheterna att spara den femte semesterveckan till längre sammanhängande ledighetsperioder. Frågan om uttag av halva semesterdagar bör behandlas. Frågan om en utökad rätt att spara en del av semestern och förenklade regler för semestersparande bör prövas.

Kommittén bör också studera i vilken omfattning arbetstagare har möjligheter att utnyttja andra lagstadgade och avtalsreglerade ledighetsformer än semester och de ekonomiska regler som har kopplats till dessa.

En utjämning av semesterförmånerna skulle omfatta mer än hälften av alla arbetstagare. Ett genomförande av en sådan reform kommer därför att ta i anspråk en stor del av utrymmet för andra standardökningar. Dessutom finns skäl att så snart som möjligt genomföra andra angelägna arbetstidsreformer såsom en förbättring av delpensionssystemet och en utökad föräldraförsäkring.

Kommitténs förslag bör innehålla beräkningar som visar bl. a. de ekonomiska konsekvenser som uppstår för löntagarna, näringslivet och samhället i övrigt om skillnaderna i semesterförmåner och inflytandemöjligheter över dessa utjämnas mellan olika arbetstagarkategorier. Härvid bör uppmärksammas de konsekvenser som kan uppkomma för olika typer av arbetsplatser, t. ex. de små och medelstora företagen.

Kommittén bör pröva om det går att sammanföra olika slag av befintliga ledighetsregler till ett mer generellt system. Detta skulle exempelvis kunna ske genom att varje arbetstagare, vid sidan av den reguljära semestern, ges rätt att ta ut ett antal lediga dagar per år med ersättning från en gemensam fond för hela arbetsmarknaden. Rätt att spara ledighet över åren i ett sådant system bör också utredas.

6. Ramar för utredningsarbetet

Kommittén bör ange hur föreslagna reformer skall finansieras såväl när det gäller den totala omfattningen som tekniska lösningar i enskilda delar.

Kommittén bör under sitt arbete samråda med delegationen för arbetstidsfrågor, DELFA, (A 1974:09) och samordna sina förslag med den beredningsgrupp inom arbetsmarknadsdepartementet som gör en teknisk översyn av semesterlagen.

För kommitténs arbete gäller de allmänna tilläggsdirektiv (Dir. 1984:5) som utfärdats den 16 februari 1984 till samtliga kommittéer och särskilda utredare.

Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen bemyndigar chefen för arbetsmarknadsdepartementet

- att tillkalla en kommitté omfattad av kommittéförordningen (1976:119) med högst fem ledamöter med uppdrag att överväga en utjämning av skillnaderna i semesterförmåner mellan olika arbetstagargrupper
- att besluta om sakkunniga, experter, sekreterare och annat biträde åt kommittén
- att utse en av ledamöterna att vara ordförande.

Vidare hemställer jag att regeringen beslutar

- att kostnaderna skall belasta tionde huvudtitelns kommittéanslag.

Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och bifaller hennes hemställan.

(Arbetsmarknadsdepartementet)